

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

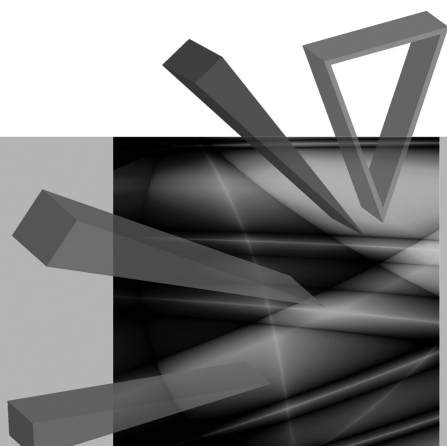
RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

315

Integracja i kryzysy na lokalnych i globalnych rynkach we współczesnym świecie

Tom 1

Redaktorzy naukowi

Jan Rymarczyk

Małgorzata Domiter

Wawrzyniec Michalczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redakcja wydawnicza: Anna Grzybowska, Aleksandra Śliwka

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: K. Halina Kocur

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-400-4 (tom 1)

ISBN 978-83-7695-327-4 (całość)

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Franciszek Adamczuk , Współpraca gospodarcza na pograniczu polsko-czeskim – aspekty przestrzenne i instytucjonalne.....	13
Marzena Adamczyk , Rola Rady Stabilności Finansowej w zapobieganiu kryzysom finansowym.....	24
Eric Ambukita , Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w województwie wielkopolskim	33
Anna Barwińska-Małajowicz , Absolwenci szkół wyższych w kontekście (nie)dostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb pracodawców. Analiza porównawcza na przykładzie wybranych regionów w Polsce i Niemczech	43
Zbigniew Bentyn , Kryzys polityczny i jego logistyczne konsekwencje dla międzynarodowej sieci dostaw	54
Zbigniew Binek , Minimalizacja kosztów wprowadzenia euro w Polsce – doświadczenia krajów wchodzących do Unii Europejskiej w 2004 roku oraz rozwiązania własne	64
Joanna Bogolębska , Doświadczenia gospodarki światowej ze stanami globalnych nierównowag płatniczych w kontekście ich kryzysogenności.....	74
Jarosław Brach , Pozycja polskich międzynarodowych drogowych przewoźników ładunków na europejskim rynku drogowego międzynarodowego transportu towarowego – przyczyny sukcesu	85
Magdalena Broszkiewicz , Kreowanie wartości dla akcjonariuszy jako instrument rozwoju i kształtowania atrakcyjności inwestycyjnej współczesnych rynków kapitałowych.....	105
Dominika Brzęczek-Nester , Pozycja konkurencyjna polskiego przetwórstwa przemysłowego w kontekście wyników handlu zagranicznego w latach 2006-2011	115
Katarzyna Brzozowska , Wpływ kryzysu finansowego na otoczenie regulacyjne biznesu we Włoszech	125
Katarzyna Bujan , <i>Cash pooling</i> jako instrument zarządzania płynnością finansową w transnarodowych korporacjach	135
Ignacy H. Chrzanowski , NAFTA jako alternatywna forma integracji gospodarczej. Z perspektywy krajów postkomunistycznych	144
Anna Chrzęściewska , Determinanty rozwoju bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Indiach.....	157
Anna Czech , Kryzysy energetyczne we współczesnym świecie	167
Wioletta Czemieli-Grzybowska , Źródła finansowania małych i średnich przedsiębiorstw w Europie w warunkach kryzysu	175

Katarzyna Czerewacz-Filipowicz , Polityka antykryzysowa Federacji Rosyjskiej na obszarze Euroazjatyckiej Wspólnoty Gospodarczej	184
Małgorzata Czermińska , Swobody rynku wewnętrznego oraz wspólna polityka konkurencji Unii Europejskiej a konkurencyjność przedsiębiorstw...	195
Małgorzata Domiter , Znaczenie globalnych reguł prowadzenia wymiany handlowej ze szczególnym uwzględnieniem KNU dla krajów rozwijających się	208
Jerzy Dudziński , Uwagi o działalności inwestorów finansowych na rynkach towarowych.....	223
Bartosz Fortuński , Czy energetyka światowa integruje się z założeniami polityki energetycznej Unii Europejskiej?.....	234
Elżbieta Golemska , Nowe metody zarządzania logistyką międzynarodową w procesie umiędzynarodawiania polskich przedsiębiorstw	244
Eugeniusz Gostomski , Proces tworzenia unii bankowej w krajach Eurolandu	256
Małgorzata Graćik-Zajackowski , <i>Fair trade</i> : szansa czy zagrożenie dla rozwoju krajów Południa?	267
Tomasz Gutowski , Bezpośrednie inwestycje zagraniczne jako główny sposób inwestowania korporacji transnarodowych w Polsce	277
Marcin Haberla, Sebastian Bobowski , Od uniwersytetu średniowiecznego do uniwersytetu trzeciej generacji	287
Rafał Hryniewiecki , Dyplomacja energetyczna – pomiędzy teorią a praktyką	298
Małgorzata Janicka , Liberalizacja przepływów kapitałowych wobec ewolucji międzynarodowego systemu walutowego	308
Anna H. Jankowiak , Japoński model komunikacji biznesowej a otwarcie japońskiej gospodarki na globalizację	319
Dorota Jankowska, Agnieszka Majka , Zmiany na lokalnych rynkach pracy województwa podkarpackiego w aspekcie przeobrażeń trójsektorowej struktury zatrudnienia	327
Dorota Jarema , Odpowiedź ASEM na światowy kryzys finansowy	337
Bohdan Jeliński , Fundamentalne konsekwencje kryzysu gospodarki globalnej	346
Ewa Klima, Magdalena Rosińska-Bukowska , Kryzys finansowy 2008 – analiza percepcji kryzysu przez społeczeństwo europejskie	357
Barbara Klimas , Kryzys państwa opiekuńczego i trudności w ograniczaniu społecznych funkcji państwa	368
Artur Klimek , Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych z krajów wschodzących do Polski	378
Karolina Klupś , Przepływy bezpośrednich inwestycji zagranicznych na Ukrainie oraz ukraińskich inwestycji zagranicznych w latach 2004-2013	388
Agnieszka Kłysik-Uryszek , Wpływ kryzysu na aktywność międzynarodową przedsiębiorstw polskich	400
Agnieszka Konopelko , Polityka Unii Europejskiej wobec krajów regionu Kaukazu Południowego w kontekście globalnego kryzysu finansowego ..	410

Radosław Koszewski , Wykorzystanie zbiorów rozmytych w selekcji kandydatów do aliansu	421
Patrycja Krawczyk , Wpływ kryzysu rynków finansowych i bankowych w XXI wieku na ocenę ratingową wybranych państw	429
Anetta Kuna-Marszałek , Budowa powiązań nauki z biznesem – przegląd badań.....	439
Jarosław Kuśpit , Efekty ekonomiczne Europejskiej Polityki Sąsiedztwa Unii Europejskiej wobec państw Europy Wschodniej w okresie kryzysu gospodarczego	450
Aleksandra Kuźmińska-Haberla , Kraj pochodzenia produktu we współczesnej gospodarce.....	459
Małgorzata Stefania Lewandowska, Tomasz Gołębiowski , Innowacyjność a konkurencyjność międzynarodowa polskich przedsiębiorstw przemysłowych. Wyniki badań.....	469
Marek Maciejewski , Wiarygodność kredytowa państw w obliczu kryzysu finansów publicznych	480
Agnieszka Majka , Zróżnicowanie atrakcyjności inwestycyjnej powiatów województwa podkarpackiego.....	493
Dominika Malchar-Michalska , Międzynarodowy handel zbożem w krajach o niskim dochodzie i deficycie żywnościowym w obliczu światowego wzrostu cen żywności w latach 2006-2011	502
Arkadiusz Malkowski , Rola zarządzania strategicznego w budowaniu konkurencyjnego regionu transgranicznego na przykładzie Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013	513
Arkadiusz Malkowski, Agnieszka Malkowska , Creating a competitive region on the example of Pomerania Euroregion	523
Witold Małachowski , Polityka antykryzysowa Niemiec a integracja europejska	533
Jakub Marszałek , Emisja obligacji zamiennych w warunkach światowego kryzysu finansowego	545
Grzegorz Mazur , Nowy kształt powszechnego systemu preferencji celnych Unii Europejskiej	555
Lidia Mesjasz , Doświadczenia historyczne w zakresie niewypłacalności państw – wnioski dla współczesnej polityki gospodarczej.....	566
Joanna Michalczyk , Główne przesłanki bezpieczeństwa żywnościowego Polski i próba jego pomiaru.....	577
Wawrzyniec Michalczyk , Znaczenie wymiany wewnątrzgałęziowej w polskim handlu zagranicznym towarami rolno-spożywczymi	592
Bartosz Michalski , Zaawansowanie technologiczne polskiego eksportu w pierwszej dekadzie XXI wieku	607

Tomasz Michałowski , Kryzys zadłużeniowy w strefie euro a trwałość relacji kursowej euro/frank CFA.....	619
Ewa Mińska-Struzik , Bariery rozwoju eksportu w polskich przedsiębiorstwach wysokiej techniki – wyniki badań własnych	630

Summaries

Franciszek Adameczuk , Economic cooperation in Polish-Czech border – spatial and institutional aspects.....	23
Marzena Adamczyk , The role of Financial Stability Board in preventing financial crises	32
Eric Ambukita , Foreign direct investment in Wielkopolska Voivodeship	42
Anna Barwińska-Małajowicz , High schools graduates in the context of (not) adjusting of educational offer to the employer expectations. Comparative analysis on the example of chosen regions in Poland and Germany	53
Zbigniew Bentyn , The political crisis and its logistic implications for international supply network	63
Zbigniew Binek , Minimizing the costs of introduction of euro in Poland – experience of countries entering the European Union in 2004 and own solutions.....	72
Joanna Bogolebska , The experience of global economy with global imbalances as a crisis-breeding element.....	84
Jarosław Brach , The position of Polish international road freight carriers on the European market of international road freight hauling – reasons behind the success	104
Magdalena Broszkiewicz , Creating value for shareholders as an instrument of growth and development of the investment attractiveness of modern capital markets.....	114
Dominika Brzęczek-Nester , Competitive position of Polish manufacturing in the context of foreign trade performance in the period 2006-2011	124
Katarzyna Brzozowska , The impact of financial crisis on the regulation environment in Italy	134
Katarzyna Bujan , <i>Cash pooling</i> as a tool for liquidity management in transnational corporations	143
Ignacy H. Chrzanowski , NAFTA as an alternative form of economic integration. From the perspective of the post-communist countries.....	156
Anna Chrzęściewska , Determinants of foreign direct investment development in India.....	166
Anna Czech , Energy crises in contemporary world.....	174
Wioletta Czemiel-Grzybowska , Sources of financing small and medium enterprises in Europe during the crisis	183
Katarzyna Czerewacz-Filipowicz , Anti-crisis policy of the Russian Federation in the area of the Eurasian Economic Community	194

Małgorzata Czermińska , Freedom of the internal market and the common EU competition policy and competitiveness of companies.....	207
Małgorzata Domiter , The importance of global trading rules with special regard to the Most Favoured Nation clause for developing countries.....	222
Jerzy Dudziński , Remarks on financial investors' engagement on commodity markets.....	233
Bartosz Fortuński , Is the global energy integrates with EU energy policy objectives?	243
Elżbieta Golemska , New methods of logistics management in the internationalization of Polish firms.....	255
Eugeniusz Gostomski , The process of creating the banking union in the eurozone	266
Małgorzata Grącik-Zajaczkowski , Fair trade: an opportunity or a threat for the development of the South?	276
Tomasz Gutowski , Foreign direct investments as the main way of transnational corporations' investments in Poland.....	286
Marcin Haberla, Sebastian Bobowski , From the medieval university to the university of the third generation.....	297
Rafał Hryniewiecki , Energy diplomacy – theoretical framework and practical applications	307
Małgorzata Janicka , The liberalization of capital flows in the presence of the evolution of the international monetary system.....	318
Anna H. Jankowiak , Japanese business communication model and the opening of the Japanese economy to the process of globalization	327
Dorota Jankowska, Agnieszka Majka , Changes on the local labor markets of the Podkarpackie Voivodeship in terms of the transformation of the three-sector structure of employment.....	336
Dorota Jarema , ASEM response to the global financial crisis	345
Bohdan Jeliński , Main consequences of global economy crisis	356
Ewa Klima, Magdalena Rosińska-Bukowska , The crisis of 2008 – analysis of European society's perception of the phenomenon.....	367
Barbara Klimas , Crisis of the welfare state and difficulties in limiting the social functions of the state.....	377
Artur Klimek , Inflows of foreign direct investment from emerging economies to Poland.....	387
Karolina Klupś , Foreign direct investment in Ukraine and the Ukrainian foreign investment flows in the years 2004-2013	399
Agnieszka Kłysik-Uryszek , Impact of economic crisis on Polish outward FDI	409
Agnieszka Konopelko , The European Union policy towards the countries of the South Caucasus region in the context of the global financial crisis.....	420
Radosław Koszewski , The use of fuzzy sets in the selection of candidates to an alliance	428

Patrycja Krawczyk , Impact of the crisis on financial and banking markets in the 21 st century on the rating of selected countries.....	438
Anetta Kuna-Marszałek , Building cooperation between science and business – literature review	449
Jarosław Kuśpit , Economic effects of the European Neighborhood Policy of the European Union towards the countries of Eastern Europe during the economic crisis	458
Aleksandra Kuźmińska-Haberla , Country of origin of a product in the modern economy	468
Małgorzata Stefania Lewandowska, Tomasz Gołębiowski , Innovativeness and international competitiveness of Polish industry. Research outcomes	479
Marek Maciejewski , The reliability of the states in the face of public finance crisis	492
Agnieszka Majka , Diversification of investment attractiveness of counties in the Podkarpackie Voivodeship.....	501
Dominika Malchar-Michalska , International cereal trade in Low-Income Food-Deficit Countries in the context of the world food price surge 2006-2011 ..	512
Arkadiusz Malkowski , Strategic management in building the competitive region on the example of Cross-border Co-operation Operational Programme of the Republic of Poland and the Czech Republic 2007-2013....	522
Arkadiusz Malkowski, Agnieszka Malkowska , Budowa konkurencyjnego regionu na przykładzie Euroregionu Pomerania.....	532
Witold Malachowski , Anti-crisis policy of Germany and European integration	544
Jakub Marszałek , Convertible bonds issuance in the time of world financial crisis	554
Grzegorz Mazur , A new shape of the Generalised System of Preferences of the European Union	565
Lidia Mesjasz , State insolvency – historical experience and lessons for current economic policy.....	576
Joanna Michalczyk , Main determinants of Poland’s food security and an attempt of its measuring	591
Wawrzyniec Michalczyk , The importance of intra-industry exchange in Polish foreign trade in agri-food products	606
Bartosz Michalski , Technological advancement of Polish exports in the first decade of the 21 st century	618
Tomasz Michałowski , Debt crisis in the eurozone and the sustainability of the euro/CFA franc rate.....	629
Ewa Mińska-Struzik , Barriers for exporting activities in Polish high-tech enterprises – own study results	640

Anna Czech

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

KRYZYSY ENERGETYCZNE WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

Streszczenie: We współczesnej gospodarce światowej zapewnienie nieprzerwanej podaży energii stało się przede wszystkim kryterium prawidłowego funkcjonowania każdej gospodarki. Obecnie rynki nośników energii doświadczają niestabilności różnego rodzaju, która zaburza warunki harmonijnego rozwoju gospodarczego krajów, uzależnionego od importu energii i jej nośników. Niestabilność ta może mieć różne przyczyny: może być wynikiem gier politycznych producentów energii i zasobów energetycznych lub też rezultatem wzrostu zapotrzebowania i światowej konkurencji w dostępie do tych surowców. Odbija się to przede wszystkim na coraz wyższych cenach surowców oraz rosnącej niepewności ich dostaw. Celem niniejszego artykułu jest naświetlenie źródeł kryzysów energetycznych, ich konsekwencji i współczesnych obszarów niestabilności, które wpływają na światowy rynek energii.

Słowa kluczowe: kryzysy energetyczne, bezpieczeństwo energetyczne, zasoby energetyczne, Unia Europejska

1. Wstęp

Współczesna gospodarka globalna, tak samo jak wcześniej gospodarki narodowe, jest podatna na kryzysy¹ o pochodzeniu zarówno endo-, jak i egzogenicznym w stosunku do procesu gospodarowania. Załamania koniunktury, np. takie, jakie miało miejsce w latach 2008-2010, pojawiają się nieoczekiwanie, mimo rozbudowanego aparatu analitycznego obserwatorów światowej gospodarki, a ich głębokość i zasięg przerastają niekiedy skuteczność posiadanych środków zaradczych, skąd też bierze się trudność w przeciwdziałaniu im. Współczesne kryzysy mogą mieć charakter globalny lub częściowy, tj. dotyczący tylko pewnej dziedziny, jak np. kryzys naftowy z początku lat 70. XX wieku, ale także mogą być ograniczone do określonego kraju lub regionu, stając się kryzysem lokalnym. Wszystkie kryzysy mają jednak

¹ W niniejszym artykule pojęcia kryzysu i niestabilności należy traktować tożsamo, choć w sensie semantycznym niestabilność wydaje się kategorią o łagodniejszej wymowie. Należy jednak pamiętać, iż w kontekście bezpieczeństwa energetycznego obydwa zjawiska tworzą podobne zagrożenie, któremu trzeba przeciwdziałać.

niezmiennie negatywne skutki i są niszczące dla dziedziny, której dotyczą, oraz obszarów z nią powiązanych. Przy opisywaniu sytuacji kryzysowych stosowane są różnego rodzaju synonimy, jak zaburzenie, niestabilność, załamanie, zagrożenie, upadek, destrukcja, konflikt, zapaść, katastrofa czy kataklizm². Wszystkie te określenia mają wydźwięk pejoratywny, ale jednocześnie nie mówią o tym, co nastąpi później – czy dany kryzys można szybko przezwyciężyć lub jak dalekosiężne będą jego następstwa. Sytuacja kryzysowa to zatem przede wszystkim stan narastającej destabilizacji, niepewności oraz występowania elementów napięcia społecznego, które mogą prowadzić do niekontrolowanego przez władze rozwoju wydarzeń. Wynika ona zazwyczaj z pewnego zdarzenia lub zdarzeń, które powodują wzrost wpływu sił destabilizujących równowagę w danej społeczności, braku w zaopatrzeniu (także np. surowców energetycznych) i trudności w normalnym rozwoju danej gospodarki³. Żadna definicja kryzysu nie daje gotowych narzędzi, które mogłyby przeciwdziałać rozwojowi tych sytuacji, a jedynie konceptualnie łączy ze sobą wyodrębnione zdarzenia, które daną sytuację zapewne spowodowały, co może w przyszłości służyć jako podstawa działań prewencyjnych. Celem niniejszego artykułu jest naświetlenie źródeł kryzysów energetycznych, ich konsekwencji i współczesnych obszarów niestabilności, które wywierają wpływ na światowy rynek energii.

2. Źródła i konsekwencje kryzysów energetycznych

Do prawidłowego rozwoju gospodarka nowoczesnego państwa wymaga energii. Dlatego każda niestabilność wynikająca z załamania się procesu pozyskiwania, przetwarzania i dostarczania energii oznacza możliwość pojawienia się kryzysu energetycznego, który zapewne będzie dotkliwie odczuwany przez gospodarkę i przez ludność. Innymi słowy, jest to sytuacja, w której zapotrzebowanie na energię przewyższa możliwości jej dostarczenia. Nie musi ona też dotyczyć jednocześnie wielu gospodarek; niedobór energii może dotyczyć tylko niektóre regiony i/lub kraje, podczas gdy inne nie będą odczuwać braku energii. Ponadto kryzys tego rodzaju może wiązać się z niedoborem tylko jednego z nośników energii, jak miało to miejsce w czasie wspomnianych już kryzysów naftowych, określanych także mianem kryzysów energetycznych. Można tym samym zauważyć, że niedobór energii postrzegany jest jako kryzys w szerokim aspekcie, gdyż brak odpowiedniej ilości energii w stosunku do zapotrzebowania przeradza się w barierę wzrostu gospodarczego. Owa bariera może odnosić się do aspektu ekonomicznego, który wiąże się np. z ceną energii i warunkami płatności, do aspektu technicznego, obejmującego brak odpo-

² K. Kuciński, *Istota kryzysu energetycznego*, [w:] *Energia w czasach kryzysu*, red. K. Kuciński, Difin, Warszawa 2006, s. 17.

³ G. Pieńkowski, *Wpływ rozwoju teorii zarządzania kryzysowego na formułowanie nowych modeli systemu bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe – aktualne wyzwania. Współczesne aspekty bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego*, red. M. Włodarczyk, A. Marjański, Przedsiębiorczość i Zarządzanie, t. X, z. 6, SWSPiZ, Łódź 2009, s. 45.

wiedniej infrastruktury czy niewłaściwy stan urządzeń przesyłowych, do aspektu politycznego, związanego z wykorzystywaniem przez podmioty zewnętrzne statusu dostawcy energii w celu wywierania presji politycznej, oraz wreszcie do aspektu środowiskowego, promującego wytwarzanie energii z nośników przyjaznych środowisku, a z drugiej strony wprowadzającego ograniczenia dla nośników powodujących szkodliwą emisję substancji do środowiska⁴. Ponadto kryzys energetyczny związany jest przede wszystkim z tym, co się dzieje wokół pozyskiwania, wytwarzania i dostarczania energii. Tym samym jego głównym źródłem stają się działania polityczne, a w mniejszym stopniu działania gospodarcze, tak jak miało to miejsce w latach 70. XX wieku i tak jak to się dzieje współcześnie. Państwa bogate w surowce energetyczne mogą wykazywać skłonność do szantażowania odbiorców cenami, warunkami płatności i stałością dostaw, mogą też żądać ustępstw natury religijnej, ideowej lub politycznej. To wszystko sprawia, że zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego nie tylko staje się istotnym problemem dla określonego państwa, lecz nabiera też wymiaru międzynarodowego.

Kryzisy energetyczne mają więc zazwyczaj poważne konsekwencje gospodarcze, chociażby ze względu na wzrost cen nośników energii. Ten wzrost wynika po pierwsze z faktu, że surowce energetyczne, a szczególnie ropa naftowa i gaz ziemny, stają się dobrami rzadkimi (w wyniku wzrostu globalnego popytu na nie) i przez to droższymi. Po drugie, wzrost ceny jest również skutkiem wyczerpujących się złóż i w konsekwencji poszukiwania nowych, często trudniejszych eksploatacyjnie zasobów, z którymi łączą się nakłady na niezbędne inwestycje na budowę nowych połączeń. Po trzecie, wzrost ceny surowców i energii w ogóle generowany jest również poprzez regulacje środowiskowe (przede wszystkim w Unii Europejskiej), które wiążą się z efektami zewnętrznymi pozyskiwania nośników energii pierwotnej i jej oddziaływaniem na środowisko. I po czwarte, wpływ na cenę mają również działania fiskalne państw, które coraz częściej mają świadomość, że energia jest dobrem codziennego użytku i w związku z tym nakładają na nią i/lub na produkty finalne ciężary podatkowe. Tym samym rosnące ceny energii czy surowców energetycznych powodują wzrost cen innych dóbr i usług, a to z kolei prowadzi do wzrostu kosztów produkcji (i w konsekwencji do zahamowania lub osłabienia wzrostu gospodarczego) oraz niezadowolenia społecznego. Najbardziej negatywny wymiar tej sytuacji odczuwają kraje słabo rozwinięte oraz takie, które nie posiadają własnych surowców naturalnych. Rosnące ceny energii stawiają przed tymi państwami poważną barierę wzrostu gospodarczego. Oczywiście taka bariera pojawia się z reguły wtedy, kiedy rzeczywiście ten wzrost cen jest nagły i znaczny w stosunku do poprzedzającego okresu. Na przykład wzrost cen ropy naftowej z 65 USD za baryłkę do 78 USD (czyli o 20%) w ciągu czterech miesięcy w 2006 roku spowodował rezygnację z wykonania wielu kontraktów⁵. Także w krajach o wysokim poziomie rozwoju wzrost cen

⁴ Por. W. Szymański, *Niepewność i niestabilność gospodarcza – gwałtowny wzrost i co dalej?*, Difin, Warszawa 2011, s. 156-157.

⁵ K. Kuciński, wyd. cyt., s. 29.

energii prowadzi do zahamowania tempa wzrostu gospodarczego. Następstwem wysokich cen jest ograniczenie zapotrzebowania na dany surowiec, co z kolei prowadzi do obniżki cen, ale też do ograniczenia produkcji i podaży lub pogorszenia standardu życia (np. rezygnacji z korzystania z samochodu lub zmniejszenia wydatków na ogrzewanie domu). Choć więc obniżenie popytu na surowce energetyczne w wyniku wzrostu ich cen jest elementem powrotu mechanizmu rynkowego do równowagi, a tym samym prowadzi do złagodzenia kryzysu energetycznego, to z punktu widzenia interesów społeczeństw i ich gospodarek jest to sytuacja o konsekwencjach wybitnie negatywnych.

Dla producentów-eksporterów energii oraz dla państw posiadających surowce energetyczne ograniczenie zapotrzebowania na energię w wyniku wzrostu cen może w długim okresie oznaczać zmniejszenie korzyści ekonomicznych. Z jednej strony kryzys energetyczny będzie przez te kraje postrzegany jako źródło korzyści i rozwoju, na przykład w wyniku wzrostu znaczenia politycznego kraju lub wyższych wpływów ze sprzedaży. Z drugiej jednak strony sytuacja ta może obrócić się przeciwko nim. Po pierwsze, importerzy mogą ograniczyć kupno surowców ze względu na zmniejszone zapotrzebowanie lub promocję innych źródeł energii, a po drugie, gospodarka krajów-eksporterów może utrzymać swój często dualny charakter rozumiany jako współistnienie dobrze rozwiniętego sektora eksportowego, skoncentrowanego na sprzedaży słabo lub w ogóle nie przetworzonych zasobów, oraz słabo rozwiniętego sektora wewnętrznego, uwikłanego w nierówności dochodowe i społeczne. Ponieważ kraje te rzadko angażują pozyskany kapitał w modernizowanie gospodarki i tworzenie nowoczesnych instytucji rynkowych, nie rozwijają własnej produkcji, polegając w dużej mierze na imporcie potrzebnych dóbr i usług. Środki przeznaczone na zakup tych produktów trafiają w ostatecznym rozrachunku do krajów-importerów nośników energii pierwotnej, które w wyniku wzrostu cen energii podwyższają ceny dóbr finalnych. W tym sensie również koszty funkcjonowania gospodarek krajów eksporterów będą rosły.

Rosnące ceny surowców energetycznych powodują też zmianę sytuacji na rynku. Dotychczas nieopłacalne w eksploatacji złoża stają się rentowne w wyniku obniżenia progu opłacalności ich wydobycia. Tym samym na rynku pojawiają się nowi dostawcy, którzy zwiększają konkurencję na rynku energii. Opłacalne stają się również odnawialne źródła energii (OZE), które do tej pory nie były rozwijane na szeroką skalę właśnie ze względu na powszechność i przystępność cenową tradycyjnych nośników energii. Takie działania powodują więc, że kryzys energetyczny może w końcu zostać oddalony. Paradoksalnie, nie oznacza to jednak, iż cena energii zmaleje ze względu na znalezienie nowych źródeł energii. Wpływ na taką sytuację będą miały rozwiązania technologiczne wytwarzania energii z tych źródeł, które są bardzo kosztowne. Ponadto zmiana struktury wytwarzania energii np. z konfiguracji, w której głównym źródłem energii pierwotnej jest węgiel, na taką, w której energia ma być pozyskiwana z OZE oraz z elektrowni jądrowych, wiąże się z wysokimi kosztami, które będą przerzucane na końcowych odbiorców energii. Wysokie koszty zwią-

zane są wtedy także z rozwojem nowych technologii pozyskiwania energii. Zażegnania kryzysu energetycznego nie należy zatem postrzegać wyłącznie przez pryzmat powrotu niskich cen, lecz także dostosowania się gospodarki do nowego poziomu kosztów energii. Zatem zadaniem państwa jest stosowanie takich instrumentów polityki energetycznej, aby w długim okresie promować energooszczędność gospodarki, która będzie mniej wrażliwa na wahania cenowe tradycyjnych nośników energii oraz będzie w dużej mierze samowystarczalna.

3. Współczesne źródła niepewności wpływające na światowy rynek energii

Obecnie ogromna złożoność procesów polityczno-ekonomicznych jest podatnym gruntem dla pojawiania się coraz to nowszych i bardziej skomplikowanych obszarów niestabilności. J. Chevalier wymienia cztery podstawowe źródła owych niepewności, mających kluczowy wpływ na światowy rynek energii; są to: zmiany klimatyczne, kwestie ekonomiczne, niepewność instytucjonalna i geopolityka⁶.

Problemy klimatyczne związane są z emisją szkodliwych substancji, w szczególności CO₂, ze spalania paliw kopalnianych. Najwięcej dwutlenku węgla wytwarza się ze spalania węgla kamiennego, dlatego państwa UE dążą do jego ograniczenia w produkcji energii. Tym samym zmiany klimatyczne pośrednio powodują wywieranie presji na rządy wielu państw celem zwiększenia efektywności energetycznej i ograniczenia szkodliwych emisji poprzez rozwój odnawialnych źródeł energii. Taką politykę stosuje przede wszystkim Unia Europejska, która nie tylko wymaga od swoich członków działań dostosowawczych, lecz także stara się zachęcać rządy krajów trzecich do podejmowania podobnych inicjatyw, grożąc w skrajnych przypadkach określonymi sankcjami gospodarczymi. W Polsce, której gospodarka jest oparta w dominującej mierze na węglu, dostosowanie się do regulacji ochrony środowiska (tzw. pakietu klimatyczno-energetycznego) stwarza wyraźne zagrożenie niestabilnością energetyczną. Przyczyną takiej sytuacji jest przede wszystkim obawa o wzrost cen energii, gdyż wytwarzanie energii z OZE wiąże się z wysokimi kosztami inwestycyjnymi, a ponadto Polska nie posiada, tak jak np. kraje skandynawskie, uwarunkowań geograficznych sprzyjających pozyskiwaniu czystej energii z rzek. Zmiana struktury wytwarzania energii, jaką narzuca ów pakiet, wiąże się z długoletnim procesem dostosowań i wysokimi kosztami, jednak jest najprawdopodobniej nieodzowna z politycznego punktu widzenia.

Kwestie ekonomiczne związane są przede wszystkim z rozwojem nowych technologii pozyskiwania energii oraz z ceną surowców energetycznych, które determinują *de facto* potencjał rozwojowy kraju. To właśnie od dostępu do surowców i od ich ceny zależy prawidłowy i niezakłócony wzrost gospodarczy każdej gospodarki.

⁶ J. Chevalier, *The New Energy Crisis*, [w:] *The New Energy Crisis: Climate, Economics and Geopolitics*, ed. J. Chevalier, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2009, s. 16.

Kryzys w latach 2008-2009 spowodował duże zawirowania w cenie ropy naftowej: osiągnęła ona w 2008 r. rekordowo wysoki poziom 147 USD za baryłkę. Po głębokiej, choć krótkiej korekcie, gdy cena tego surowca spadła do 50 USD za baryłkę, ceny ponownie zaczęły rosnąć, by obecnie utrzymywać się na poziomie około 120 USD za baryłkę⁷. Tak duże wahania ceny kluczowego surowca energetycznego powodują niestabilność na rynku energii, co z kolei wpływa negatywnie na bezpieczeństwo energetyczne poprzez generowanie kosztów, które czasem są nie do udźwignięcia przez dany kraj, a brak zapłaty za import powoduje przerwanie lub ograniczenie dostaw ropy naftowej. Natomiast w przypadku nowych technologii niestabilność może objawiać się brakiem środków na ich rozwój lub nawet na bieżące zastępowanie starzejących się urządzeń energetycznych, co również implikuje negatywne oddziaływanie na bezpieczeństwo. Nowe technologie wytwarzania energii np. z odnawialnych źródeł energii lub budowa nowych siłowni energetycznych wymagają wysokich nakładów finansowych. Są one nie tylko kosztowne – także okres oczekiwania na realizację tego typu projektów jest bardzo długi, nawet do 25 lat.

Niestabilność instytucjonalna wiąże się z liberalizacją rynków gazu ziemnego i energii elektrycznej. Niepewność dotyczy zmian, które zamierza się wprowadzić w przyszłości do obowiązujących form regulacyjnych. W Unii Europejskiej proces liberalizacji rynku gazu ziemnego i energii elektrycznej był wyznaczony przez wdrożenie odpowiednich dyrektyw. Dzięki przyjęciu odpowiedniego w tym zakresie prawodawstwa w wielu krajach zostały powołane niezależne organy regulacyjne, które mimo wszystko wymagają jeszcze stabilizacji i doświadczenia. Do niestabilności instytucjonalnej należy zaliczyć też kwestie ochrony środowiska, które znajdują swoje odzwierciedlenie w wielu wdrażanych normach prawnych. Uświadamianie sobie przez rządy i przez opinię publiczną skutków zanieczyszczeń pochodzących z energetyki może prowadzić do nakładania stopniowych ograniczeń na funkcjonowanie tego sektora, podobnie zresztą jak stopniowe wyczerpywanie się surowców.

Geopolityka w zakresie energii dotyczy przede wszystkim równowagi sił między państwami i ich dostępem do zasobów energetycznych. Niepewność geopolityczna zawiera się w tym, iż znaczna część strategicznych rezerw energetycznych, tj. ropy naftowej i gazu ziemnego, jest zlokalizowana w zaledwie kilku krajach (tab. 1), z których wiele periodycznie doświadcza przewrotów politycznych, konfliktów zbrojnych, jest źródłem działań terrorystycznych czy buduje swoją pozycję poprzez wywieranie presji cenowej na importerów surowców. Powyższa sytuacja wymusza więc poszukiwanie nowych źródeł surowcowych oraz eksploatację takich, które do tej pory były nieopłacalne. Wiele krajów decyduje się także na wsparcie długofalowego rozwoju wykorzystania własnych źródeł energii, aby w ten sposób uniezależnić się od woli dostawców. Geopolityczny wymiar niestabilności energetycznej będzie

⁷ Zob. *End-use Petroleum Product Prices and Average Crude Oil Import Costs*, IEA, March 2012.

Tabela 1. Rozmieszczenie światowych zasobów rezerw* surowców energetycznych (w % zasobów światowych)

Ropa naftowa	Rezerwy	Gaz ziemny	Rezerwy	Węgiel	Rezerwy
Wenezuela	21,3	Rosja	18,3	Stany Zjednoczone	22,6
Arabia Saudyjska	19,0	Iran	11,1	Rosja	14,4
Kanada	12,6	Turkmenistan	8,7	Chiny	12,6
Iran	10,8	Katar	8,5	Australia	8,9
Irak	10,3	Stany Zjednoczone	2,6	Indie	7,0
Meksyk	10,0	Arabia Saudyjska	2,5	Niemcy	4,7
Kuwejt	7,5	Azerbejdżan	2,0	Ukraina	3,9
Zjednoczone Emiraty Arabskie	7,0	Wenezuela	1,8	Kazachstan	3,9
Rosja	5,3	Nigeria	1,8	RPA	3,5
Libia	3,4	Algieria	1,4	Serbia	1,6

* uwzględniono rezerwy potwierdzone (*proven reserves*), których wydobycie przy obecnej technologii i cenach jest opłacalne. Ze względu na te zmienne powyższe szacunki podlegają jednak ciągłym korektom.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych World Energy Council (www.worldenergy.org) oraz CIA World Factbook (www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/), stan na dzień 21.01.2013.

zresztą nabierał coraz większego znaczenia ze względu na rosnący światowy popyt na ropę naftową i gaz ziemny, wynikający z oczekiwań wysokiego wzrostu gospodarczego oraz sfery konsumpcyjnej.

4. Zakończenie

Pierwsza dekada wieku XXI przyniosła gwałtowny wzrost cen nośników energii i pogłębiającą się niestabilność na światowym rynku energetycznym. Sytuacja ta spowodowana została wzrostem powszechnej świadomości co do stopniowego wyczerpywania się światowych zasobów surowców energetycznych, nieodzowności tych surowców oraz wpływu ich cen na rozwój gospodarczy, a przede wszystkim wzrostem ambicji i znaczenia państw bogatych w surowce energetyczne, które spostrzegły, iż mogą wykorzystywać swoje zasoby do wywierania presji na odbiorców. Oprócz powyższych czynników geopolitycznych wpływ na poziom bezpieczeństwa energetycznego miały i nadal mają również czynniki klimatyczne, społeczne czy techniczne, istniejące zarówno w krajach wydobywających surowce energetyczne, jak i w krajach je importujących.

Literatura

- Chevalier J., *The New Energy Crisis*, [w:] *The New Energy Crisis: Climate, Economics and Geopolitics*, ed. J. Chevalier, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2009.
- CIA World Factbook, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/.
- End-use Petroleum Product Prices and Average Crude Oil Import Costs*, IEA, March 2012.
- Kuciński K., *Istota kryzysu energetycznego*, [w:] *Energia w czasach kryzysu*, red. K. Kuciński, Difin, Warszawa 2006.
- Pieńkowski G., *Wpływ rozwoju teorii zarządzania kryzysowego na formułowanie nowych modeli systemu bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczeństwo i zarządzanie kryzysowe – aktualne wyzwania. Współczesne aspekty bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego*, red. M. Włodarczyk, A. Marjański, Przedsiębiorczość i Zarządzanie, t. X, z. 6, SWSPiZ, Łódź 2009.
- Szymański W., *Niepewność i niestabilność gospodarcza – gwałtowny wzrost i co dalej?*, Difin, Warszawa 2011, s. 156-157.
- World Energy Council, www.worldenergy.org.

ENERGY CRISES IN CONTEMPORARY WORLD

Summary: Under the conditions of contemporary world economy uninterrupted supply of energy has become the most important criterion for the proper functioning of any economy. Currently energy markets are experiencing many kinds of instability, which disturb conditions of harmonious economic development of countries that are dependent on imported energy. This instability may result from various reasons: it may be a result of political games played by energy producers and resource owners or a result of an increase in demand for natural resources and global competition in access to them. All this is reflected mostly in higher prices of natural resources and increasing uncertainty of supply. The aim of this paper is therefore to present the reasons of energy crises, their consequences and the contemporary areas of instability that have an impact on global energy market.

Keywords: energy crises, energy security, energy resources, European Union.